

Министерство образования и науки Республики Бурятия
ГАУ ДПО РБ «Бурятский республиканский институт образовательной политики»

Сборник упражнений по бурятскому языку

Бурятский язык: от простого к сложному

Учебно-методическое пособие
для продвинутого уровня / для учащихся 5-7 классов

Автор: Цыбикова Сэсэгма Жигжитовна
доцент кафедры методики преподавания

общеобразовательных дисциплин,

к.филол.н.

Улан-Удэ – 2025

Учим бурятский с песнями, стихами и играми!

СПИСОК ТЕМ.

Знакомство и повторение

Числа

Тело человека и падежи

Цвета и суффиксы

Семья, животные и глаголы

1 дэхи хэшээл

Сайн байна, хүндэтэ буряад хэдэ үзэгшэд!

Түрүүшын хэшээлдээ та бүгэдэниие урия! Таанад буряад хэлэ мэдэхэ зон байнат, тиимэ гү?

1) 1 с. Танилсая!

Багша, 40 жэл, 1960, 1983, Герман хэлэн, Англи хэлэн, Ярууна, Улан-Удэ, 1, Япон гүрэн, Үзэсхэлэнтэ Буряад, ном “Юсэн эрдэни”, Буряад ФМ, хори буряад, Борис, Сэсэгма

Зай, эдэ үгэнүүд намтай ямар холбоотойб?

Танилсая! Би С.Ж. гэжэ нэрэтэйб. Эндэ танай багша болохо ханаатай ерээд байнаб.

Та хэн гэжэ нэрэтэй, юундэ эндэ ерээбта? Энэ 8 хоног соо юу мэдэхээс хананат? Юундэ буряад хэлэ үзэхээс хананат? Танай үхибүүд, танай эхэ эсэгэ?

Группа боложо хубаарая (по три) по цвету

2) 3 юумэ бэе бэеһээ мэдэжэ абагты

Нэрэ, хаанахинайб, юундэ буряад хэлэ үзэхээс хананат? (2-3 мин)

Тиигээд группа бүхэн өөргыгөө танилсуулагты.

Энэ манай Дарима Хурамхаанай. Дарима буряад хэлэ үзэхээс ханана, юундэб гэхэдэ.....

Входная диагностика

Даабари 1. Буряадһаа ород болгос.

эжы –	хамар –	Хэн? –
эгэшэ –	аман –	Хүлисыт –
аха –	хүзүүн –	Танилсая -
дүү хүбүүн –	гар –	Байгаали –
хүгшэн аба –	хурган –	Наран
нагаса эжы	минии –	Һара –
абга	шинии =	Мүшэн –
бэри-	Танай –	Хада –
хүрьгэн-	Би =	Уула –
бэе –	Ши –	Тала –
нюдэн –	Та –	Хабсагай –
нюур –	Хүн –	Уһан –
хасар –	Нэрэ –	Далай –
үһэн –	Обог –	Гол –
хилээмэн,	Һүн,	Нуур –
мяхан,	дабһан,	Элһэн –
тоһон,	хартгаабха,	Шорой –
зөөхэй,	һонгино,	Шулуун –
		Мүльһэн -
		үгэрсэ,
		загаһан,
		уһан,
		сай,

айраг,
хурууд,
ээзгэй,
үндэгэн,
бууза,
барайгар,
шүлэн,

хүсөөг
хутага,
һэрээ,
халбага,
табаг,
аяга,
домбо,

тогоон
эдихэ,
ууха,
шанаха,
отолхо,
амталха

Даабари 2. Нэгэ хоёр үгөөр харюусагты.

Эжын эсэгэ -

Эсэгийн эжы -

Эжын эгэшэ -

Ялалзаһан шара эрдэни шулуун -

Наранай үнгэ -

Би һамнанаб. Юу? -

Эртэ үглөөгүүр юу угаанабди? - н үзэгөөр эхилнэ.

Эртэ үглөөгүүр үшөө юу угаанабди? - ш үзэгөөр эхилнэ

Даабари 3. Зүб харюу шэлэгты. Гурбан харюуһаа нэгэниинь зүб байха.

Шара тоһоор бурханда юу баридаг бэ? - сай, зула, хүжэ

Бидэ хэнтэй нааданабди? - нүхэр басагантай, гэртэй, үүдэнтэй.

Нюурта юун байнаб? - гар, хамар, хүзүүн.

Гарай табан хурганай нэгэ хурганай нэрэ - Пад Парнаахан, Ойлог Шойлог, Бишыхан Шэгшүүдэй.

Оймһо хаана үмдэнэбибди? - шүдэндөө, шэхэндээ, хүлдөө

Даабари 4. Нэгэ үгөөр харюусагты

Би бэшэг асарнаб. Би хэнбиб? - почтальон

Би машинаар ябанаб. Би хэнбиб? - жолоошон

Би үхибүүдые һурганаб. Би хэнбиб? -

Би журам сахинаб? Би хэнбиб? -

Би гэр барианаб? Би хэнбиб? -

Би дуу дууланаб. Би хэнбиб? -

Би бээе һориноб. Би хэнбиб? -

Би хони адуулнаб. Би хэнбиб? -

Даабари 5. Нэгэ үгөөр харюусагты.

1. Энэ модон нарийхан бээтэй, сагаан үнгэтэй. Нэрлэгты.

2. Ой соо ургадаг хүхэ үнгэтэй жэмэс. Нэрлэгты.

3. Улаан, ногоон, шара үнгэтэй жэмэс, Сэсэрлиг (сад) соо ургадаг. Нэрлэгты.

4. Бахча дээрэ ургадаг, ногоон үнгэтэй, досоогоо улаан мантан томо жэмэс. Нэрлэгты

5. Ой соо ургадаг улаахан үнгэтэй, халуурхада һайн жэмэс. Нэрлэгты

6. Голой эрьедэ ургадаг хара үнгэтэй, досоогоо яһатай жаахан жэмэс. Нэрлэгты.

7. Энэ сэсэг хүхэ үнгэтэй, эртэ хабар ургадаг. Нэрлэгты

Даабари 6. Зүб харюу шэлэгты. Гурбан харюуһаа нэгэнийнь зүб байха.

Баабгай хаана унтанаб? - эшээндээ, орондоо, хургуулида

Шоно яанаб? - мөөрэнэ, улина, инсагаална

Үнэгэн ямар амитан бэ, – уһанай, ойн, гэрэй

Юун нийдэнэб? – баабгай, шубуун, шандаган

Могой яадаг бэ? - гүйнэ, шунгана, мүлхинэ

Даабари 7. Зүб харюу шэлэгты. Гурбан харюуһаа нэгэнийнь зүб байха.

Би тарган басаганби, талхан хубсаһатайб. Юунбийб? - хурууд, бууза, каша

Намае хүтэй, саахартай, лимонтой уужа болоно. Юунбийб? - шүлэн, сай, хартаабха

Намае хилээмэндэ няжа, үгышые хаа кашада хэжэ болоно. Юунбийб? - бууза, тоһон, шүлэн

Тахяаһаа гараһан, сагаан үнгэтэйб. Намае «тахяашкин парень» гээд шоглон хэлэдэг.

Юунбийб? - загалан, жэмэс, үндэгэн

Газар доро түрэдэг, гахай шэнги олон болодог, шүлэндэ, гарнирта ородог, хоёрдох хилээмэн гүүлэдэг. Юунбийб? - хартаабха, бообо, хушуур

Алтан саарһанда оройгоотой, хүрин үнгэтэй, амтатай, "ш" үзэгөөр эхилдэг. Юунбийб? - шүлэн, шоколад, шарбин

Даабари 8. Нэгэ үгөөр харюусагты.

Наран шарана гү, али үлээнэ гү?

һалхин үлээнэ гү, али ороно гү?

Саһан ороно гү, али ябана гү? -

Бороо ороно гү, али үлээнэ гү? -

Үбэлдөө газаамнай ямар байнаб?

Зундаа газаамнай ямар байнаб?

Даабари 9

а) Уншагты. Хөөрөөн "Хайратай модон" - Бедное дерево. Д. Сультимов

Хүйтэн борооһоо эсэгэ басаган хоёр хорожо, автобусай ерэхые хүлээн, набтархан модон доро һуубад. - Уданшьегүй автобус ерэбэ. - Эсэгэнь басагаяа үргэжэ, автобуста һууха гэхэдэнь, тэрэнь гэдэргээ буляалдаба. -

- Аба, энэ модые хайрланаб. Энээнээ хоюулаа үргөөд, автобуста һуулгая.

- Модо юундэ хайрлаа хүмши? Энэ модоншни бороогой ороһондо баярлажа һууна, түргэн ургаха ха юм.

- Үгы, даараһандаа уйлажа һууна ха юм, - гэжэ басаган модоной халаа мүшэрһөө гоожоһон бороогой дуһалнуудые харуулаа һэн.

а) Оршуулагты

1. - Зачем жалеешь дерево? Наоборот оно радуется из-за дождя, быстрее будет расти.

2. Скрываясь от холодного дождя, отец с дочерью сидят под низеньким деревом.

3. - Отец, мне жалко это дерево. Давай вдвоём её поднимем и посадим в автобус.

б) Харюусагты

Басаган юу хайрлааб? -

Энэ басаган ямар сэдхэлтэйб? -

Даабари 11

Миний нэрэ -
Миний хаяг –
Миний телефоной номер –
Миний тоонто -
Миний e-mail -т
Миний ажал –
Миний хүүгэд –
Хэды хүүгэд –
Нүхэр, үбгэнэй нэрэ -
Миний түрэлхэн үдэр –
Миний бэе –
Миний нюдэн –
Миний үлхэнэй үнгэ –
Миний хобби –
Миний дуратай ном –
Миний дуратай эдээн –

2 хэшээл. Тоонууд.

1 даабари

А) Дуу шагнагты. Дуун "Мэндээ" үгэ С.Цыбиковагай, хүг. Нар-Оюу

б) Шагнагты. Миний хойноһоо дабтагты

Сайн! Сайн байна! – Здравствуйте

Мэндэ! – привет!

нүхэр – друг,

Миний нүхэр, мэндэ! - привет, мой друг!

Хэн гэжэ нэрэтэйбши? - Как тебя зовут?

Би Аламжиб. - Я Аламжи

Би нүхэртэйб. - У меня есть друг.

Миний нүхэр Дарма гэжэ нэрэтэй. - Моего друга зовут Дарма.

Нүхэрэйм нэрэ Дарма. - Имя друга Дарма.

в) Буряадаар хэлэ

Здравствуйте

привет!

друг,

привет, мой друг!

Как тебя зовут?

Я Аламжи

У меня есть друг.

Моего друга зовут Дарма.

Имя друга Дарма.

г) Дуу үшөө дахин шагнагты. Дуун "Мэндээ"

д) Харюусагты.

Хүбүүн хэн гэжэ нэрэтэйб? а) Баир б) Аламжи в) Дарма
Нүхэрэйн нэрэ хэн бэ? а) Баир б) Аламжи с) Дарма
Басаган нүхэрэй нэрэ хэн бэ? а) Дарима б) Аяна в) Дари
е) Дуунай клип харагты.

ё) Өөр тухайгаа харюу үгэгты. Хэн гэжэ нэрэтэйбши? Нүхэртэй гүш? Нүхэршни хэн гэжэ нэрэтэйб?

Уншаха. Хөөрэлдэхэ

2 даабари

а) Хөөрэлдөөн "Танилсая!" Уншая сугтаа.

Сайн байна! - Мэндэ! Танилсая!

Минии нэрэ Аламжи. Шинии нэрэ? - Би Аягмааб.

Минии обог – Раднаева. А, шинии обог?

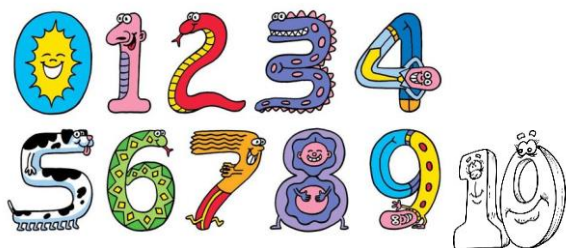
Би Аюшеевби.

Баяртай. - Баяртай.

Б) Адли хөөрэлдөө эмхидхэгты

3 даабари

А) Арба хүрэтэр тооложо һурая

Нэгэн - один, хоёр - два, гурба - три, дүрбэ - четыре, таба - пять, зургаа - шесть, долоо - семь, найма - восемь, юһэ - девять, арба – десять

4 даабари

Багшада: экран дээрэ комментари харуулагты

Комментари: 4 хүрэбэ Пүрбэ - Пурбо исполнилось 4. Тарба хонидоо олоо - Тарба нашел овец. Найдан өөдөө хараба - Найдан посмотрел наверх

а) Цыренжаб Бадмаевай шүлэг дабтан хэлэе.

1, 2, 3, 4 хүрэбэ Пүрбэ

5, 6, 7, Тарба хонидоо олоо.

8, 9, 10 Найдан өөдөө хараба.

Б) Үшөө дахин уншагты

В) Эндэ хэнэй нэрэнүүдые шагнабат?

Г) Харюусагты: Пүрбэ хэдытэйб? (4). Тарба хэдытэйб? Найдан хэдытэйб?

Д) Буряадаар юун гэхэ болонобибди?

Тарба нашел овец

Найдан посмотрел наверх

Пурбо исполнилось 4

Шагнаха. Уншаха. Хөөрэлдэхэ

5 даабари

Багшада: экран дээрэ комментари харуулагты

Комментарий:

томо- большой\жаахан\бишихан - маленький, гүйхэ - бегать, шандаган - шандагад - заяц, зайцы, ой модон, Нэгэн - один, хоёр - два, гурба - три, дүрбэ - четыре, таба - пять, зургаа - шесть, долоо - семь, найма - восемь, юһэ - девять, арба – десять

А) Шүлэг «10 жаахан шандаган». Шагнагты. Дабтагты.

1 жаахан, 2 жаахан, 3 жаахан шандагад
4 жаахан, 5 жаахан, 6 жаахан шандагад
7 жаахан, 8 жаахан, 9 жаахан шандагад
10 жаахан шандагад ой модон соо гүйнэд.

б) Дуун "Арбан жаахан шандагад". Шагнагты. Хэды жаахан шандаган ой модон соо гүйнэб?

В) Клип харагты. Сугтаа дуулагты

6 даабари

11 – арбан нэгэ
12 – арбан хоёр
13 – арбан гурба
14 – арбан дүрбэ
15 – арбан таба
16 – арбан зургаа
17 – арбан долоо
18 – арбан найма
19 – арбан юһэ
20 – хори
21 – хори нэгэн
22 – хорин хоёр
23 – хорин гурба
24 – хорин дүрбэ
25 – хорин таба
26 – хорин зургаа
27 – хорин долоо
28 – хорин найма
29 – хори юһэ

10 – арба
20 – хори
30- гуша
40 – дүшэ
50 – таби
60 – жара
70 – дала
80 – ная
90 - ерэ
100 - зуу

Ши хэдытэйбши?

7 даабари

Видеонуудыг харагты

А) Шэнэ үгэнүүдтэй танилсая! презентаци

тоонууд, нааданхай, наадая, хана дээрэ, морин, эрбээхэй, хурьгад, шубууд, хулганаан, шасаргана, алирхан, намар, табак, харана, богони, ута.

ТООНУУД – ЧИСЛА

Хайшаашье хара – (хуу) тоонууд: Хана дээрэ, нааданхай дээрэ, Оо, наадаял даа. Хэды мори харанабши? – НЭГЭ, Хэды эрбээхэй харанабши? – ХОЁР, Хэды хурьгады харанабши? – ГУРБАН, Хэды шубууды харанабши? – ДҮРБЭН, Хэды хулганаа харанабши? – ТАБАН. Оо, бэрхэнүүд! Үшөө наадая! Хайшаашье хара – (хуу) тоонууд: Хэды хулганаа харанабши? – НЭГЭ, Хэды хурьгады харанабши? – ХОЁР, Хэды шубууды харанабши? – ГУРБАН, Хэды мори харанабши? – ДҮРБЭН, Хэды эрбээхэй харанабши? – ТАБАН. Оо, бэрхэнүүд! Үшөө наадая!	<i>Куда ни глянь – сплошные цифры, На стенах, на игрушках, О, давай играть.</i> <i>Сколько лошадей ты видишь? – ОДНУ, Сколько бабочек ты видишь? – ДВЕ, Сколько ягнят ты видишь? – Три, Сколько птиц ты видишь? – ЧЕТЫРЕ, Сколько мышек ты видишь? – ПЯТЬ.</i> <i>О, вы молодцы! Давай еще играть! Сколько мышек ты видишь? – ОДНУ, Сколько ягнят ты видишь? – ДВА, Сколько птиц ты видишь? – ТРИ, Сколько лошадей ты видишь? – ЧЕТЫРЕ, Сколько бабочек ты видишь? – ПЯТЬ.</i> <i>О, вы молодцы! Давай еще играть!</i>
---	--

ТООНУУДЫГ ХАРАНАБ – ВИЖУ ЦИФРЫ

– Зай, тоонуудыг хара! – Зай, зай. Тоонуудыг харана гуш? – Харанаб. Зай, мүнөө тоолое. Хэды шасаргана харанабта? ЗУРГААН Хэды алирхан харанабта? ДОЛООН Хэды намар харанабта? НАЙМАН Хэды сэсэг харанабта? ЮНЭН Хэды табак харанабта? АРБАН Ханада тоонуудыг харанаб, Тоонууд богони, утанууд.	– Давай поглядим на цифры! – Ладно, ладно. – Видите цифры? – Вижу. Ну, тогда давай считать. Сколько ягод облепихи видите тут? – ШЕСТЬ, Сколько же брусники? – СЕМЬ, Сколько видите орехов? – ВОСЕМЬ, Сколько видите цветов? – ДЕВЯТЬ, Сколько видите тарелок? – ДЕСЯТЬ. – Вижу цифры на стене. Цифры короткие и длинные.
---	---

Энэ кабинет соо хэды юмэ харанабши?

8 даабари

0 – тэг
100 – зуу
101 – зуу нэгэ
153 – зуун табин гурба
200 – хоёр зуу
268 – хоёр зуун жаран найма
1000 – мянга, нэгэ мянга
2000 – хоёр мянга
2175 – хоёр мянга зуун далан таба
10000 – арба мянга - түмэ
100000 – зуу мянга
1000000 – сая
3 ном
3 басаган, басагад
100 хонин
1000 – мянган морин

4. Буряадаар хэлэгты

8, 14, 42, 108, 225, 1960, 2024, 3420, 4500, 49000, 1000000, 1961

5.

а) Хэлыш даа, хэды тоонуудтай юу харанаш? Газаа, гэртэ?

б) Утасай (телефонай) тоонуудыг шагнаад хэлэгты. Тэг гэхэдээ ноль болоно.

Буряад фм - таба, найма, тэг, тэг, тэг, тэг..... 580000

Багша - найма, юһэ, нэгэ, дүрбэ, таба, таба, хоёр, гурба, дүрбэ, зургаа, долоо. --
--89145523467

Нүхэр - зургаа, зургаа, дүрбэ, хоёр, нэгэ, долоо--=664217

Эгэшэ - хоёр, нэгэ, хоёр, таба, дүрбэ. = 21254

6.

Тоо бодогты

10+1=

10+2=

10+5=

10+10=

20+4=

30+3=

40+6

50+7=

108+110=

345+467=

500-260=

5000-2500=

3500-1780=

1000-545=

7000-4349=

1 даабари.

Комментари:

В бурятском языке есть мужские, женские и нейтральные гласные.

Мужские гласные произносятся низким тоном: а, аа, ай, о, оо, ой, у, уй, уу, я, яа, е, ео.

Женские гласные более высоким тоном: э,ээ,эй, е, еэ, ү,үү, үй, өө

Нейтральные: и, ии, ы, ю, юу

Закон гармонии гласных гласит: женские и мужские гласные не встречаются в одном слове.

Например: гарнууд, хүлнүүд

Нейтральные гласные сочетаются и с мужскими, и с женскими гласными. Например: нюдэнүүд

На вопрос хэдытэй? К цифре прибавляются окончания – тай, той, тэй в зависимости от закона гармонии гласных. Например: хоер-той

А) Шүлэг уншагты. Дабтагты. Н. Дамдинов.

Нэлли нэгэтэй,

Хорло хоертой,

Гунгар гурбатай,

Дуся дүрбэтэй

Таня табатай,

Зула зургаатай,

Дондог долоотой,

Найдан найматай,

Юрэ юһэтэй,

Агваан арбатай.

Б) Дифтонгонуудыг зүб дабтая. -- Ай, эй, ой

В) Харюусагты:

Нэлля хэдытэйб? Хорло хэдытэйб? Гунгар хэдытэйб? Дуся хэдытэйб? Таня хэдытэйб? Зула хэдытэйб? Дондог хэдытэйб? Найдан хэдытэйб? Юрэ хэдытэйб? Агваан хэдытэйб?

Г) Наадая!

Би юһэтэйб? Харин ши?

Би арба-тайб. Харин ши?

2 даабари.

А) Таблица зүб тааруулагты

1	Томо	А	бегать
2	жаахан\бишихан	Б	заяц
3	Гүйхэ	В	маленький
4	шандагад	Г	лес
5	ой модон	Д	большой
6	шандаган	Е	зайцы,

Жэшэнь: 1 Д

б) Шүлэг «10 жаахан шандаган». Уншагты. Дабтагты.

1 жаахан, 2 жаахан, 3 жаахан шандагад

4 жаахан, 5 жаахан, 6 жаахан шандагад

7 жаахан, 8 жаахан, 9 жаахан шандагад

10 жаахан шандагад ой модон соо гүйнэд.

в) Грамматическэ комментари: “Гүйнэ” гэхэн глагол хайшан гээд хубилнаб? (Как изменяется по лицам и числам?)

Би гүйнэ-**б**

Ши гүйнэ-**ш**

Тэрэ гүйнэ

Бидэ гүйнэ-**бди**

Таанар гүйнэ-**т**

Тэдэ гүйнэ-**д**

г) Оршуулагты

Зайцы бегают

Они бегают

Заяц бегаёт

Он бегаёт

д) Дуун "Арбан жаахан шандагад". Шагнагты.

е) Харюусагты: Хэды жаахан шандаган ой модон соо гүйнэб?

ё) Клип харагты. Сугтаа дуулагты

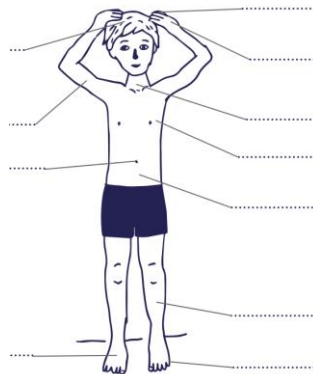
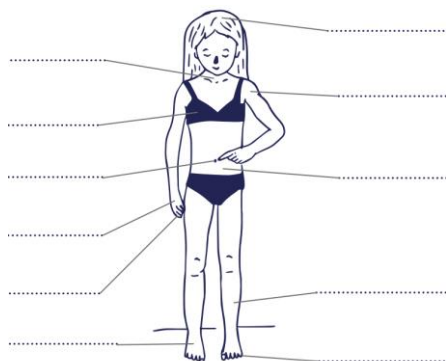
3 даабари.

Эдэ үгэнүүдые энэ хубидаа мэдэжэ абахабди

Бэе - тело, туловище,
Тархи, толгой - голова,
Үһэн - волосы,
Шэхэн - уши,
Нюур - лицо,
Хамар - нос,
Аман - рот,
Нюдэн - глаз,
Хасар - щёки,
Гар - рука,
Хүл - ноги,
Альган - ладонь

Ута - длинный,
Богони - короткий,
Сэбэр - чистый, красивый,
Алаг нюдэн – пестрый глаз,
эрбэгэр – вертлявый,
арбагар – растопыренный,
хөөрхэн – милый, славный,
халуун эдээн – горячая пища,
яриха – разговаривать,
ирагуу шүлэг – стихи,
соносохо - слушать

Бэшэгты. Ямар бэеын хубинууд зураг дээрэ харуулагданаб?

4 даабари.

Заагты (покажите)

Бэе -
 Тархи, толгой
 Үнэн
 Шэхэн
 Ньюр
 Хамар
 Аман
 Нюдэн
 Хасар
 Гар

5 даабари

А) Шагнагты, дабтагты.

Алаг нюдэн – пестрый глаз, энэ байна – вот она, эрбэгэр – вертлявый, арбагар – растопыренный, хөөрхэн – милый, славный, хамар – нос, халуун эдээн – горячая пища, аман – рот, яриха – разговаривать, ирагуу шүлэг – стихи, соносохо – слушать, хаана байна – где находится, аба – отец, эжы – мама, хаража байна – смотрю, соносожо байна – слушаю, тэбэрхэ, тэбэримээр байна – обнимаю, уншамаар байна – слушаю, үнэрдэхэ, үнэрдөөд байна – нюхать, вдыхать,

б) Монгол ирагуу найрагша Сундуйн шүлэг уншагты. "Алаг нюдэн хаана байна?"

Алаг нюдэн хаана байна? Энэ байна. Абаяа би хаража байна.
 Эрбэгэр шэхэн хаана байна? Энэ байна. Эжыгээ би соносожо байна.
 Арбагар гар хаана байна? Энэ байна. Аба, эжыгээ тэбэримээр байна.
 Хөөрхэн хамар хаана байна? Энэ байна. Халуун эдээ үнэрдөөд байна
 Яридаг аман хаана байна? Энэ байна. Ирагуу шүлэг уншамаар байна.

в) Таблица зүб тааруулагты

1	Алаг нюдэн хаана байна?	А	Где же разговорчивый рот?
2	Энэ байна. Эжыгээ би соносожо байна.	Б	Вот он. Смотрит на отца
3	Энэ байна. Абаяа би хаража байна.	В	Где же вертлявые уши?
4	Эрбэгэр шэхэн хаана байна?	Г	Где же пестрый глаз?
5	Энэ байна. Аба, эжыгээ тэбэримээр байна.	Д	Вот они. Слушают маму.
6	Арбагар гар хаана байна?	Е	Где же миленький носик?
7	Яридаг аман хаана байна?	Ё	Вот она. Вдыхает горячую еду
8	Энэ байна. Халуун эдээ үнэрдөөд байна	Ж	Где же растопыренные руки?
9	Энэ байна. Ирагуу шүлэг уншамаар байна.	З	Вот они. Обнимают папу и маму.
10	Хөөрхэн хамар хаана байна?	К	Вот она. Читает стихи

Г) Харюусагты. Нэгэ үгөөр харюусагты.

Тэбэринэ .соносоно, шагнана үнэрдэнэ уншана.
--

Нюдэн яанаб? - ...харана.

Шэхэн яанаб? -.....

Гар яанаб? - ...

Хамар яанаб? -....

Аман яанаб? -

Алаг яридаг арбагар эрбэгэр хөөрхэн

Нюдэн ямар бэ? -

Шэхэн ямар бэ? -.

Гар ямар бэ? -.

Хамар ямар бэ? -

Аман ямар бэ? -

Д) Таблица зүб тааруулагты

1	Алаг нюдэн хаана байна?	А	Энэ байна. Эжыгээ би соносожо байна.
2	Эрбэгэр шэхэн хаана байна?	Б	Энэ байна. Аба, эжыгээ тэбэримээр байна.
3	Арбагар гар хаана байна?	В	Энэ байна. Халуун эдээ үнэрдөөд байна
4	Хөөрхэн хамар хаана байна?	Г	Энэ байна. Ирагуу шүлэг уншамаар байна.
5	Яридаг аман хаана байна?	Д	Энэ байна. Абаяа би хаража байна.

Жэшээнъ: 1 Д

6 даабари

Ородноо буряад болгос

телo, туловище,

голова,

волосы,

уши

лицо

нос

рот

глаз

щёки

рука

ноги

шея

живот

пальцы ног

пальцы рук

язык

7 даабари

Хэды тоотойб?

Аман – нэгэ

Толгой –
Гар –
Хүл –
Нюдэн –
Хамар –
Гарай хурган –
Нюур –

8 даабари

Комментари: Свместный падеж – основа+тай, той, тэй. Гар-тай, хүл-тэй.

Би гар-тай-б

Ши гар-тай-ш

Тэрэ гар-тай

Бидэ гар-тай-бди

Таанар гар-тай-т

Тэдэ гар-тай

А) Шүлэг "Хоёр. Уншагты.

Би хоёр гартайб.

Би хоёр альгатайб.

Би хоёр хүлтэйб.

Хоёр хүл дээрээ байнаб.

Би хоёр шэхэтэйб.

Би хоёр нюдэтэйб.

Нюдөөрөө харнаб,

Шэхээрээ соносоноб (шагнанаб)

Тэгшэ хоёр тоотойб,

Хоёр-хоёр, хоёролжон.

Тэгшэ хоёр тоотойб,

Хоёр-хоёр, хоёролжон.

б) Ородноо буряад боллогты. Бэшэгты

У меня две руки -

У меня две ладони -

У меня две ноги -

У меня два уха -

У меня два глаза -

в) Уншагты, бэшэһэнээ шалгагты

У меня две руки -Би хоёр гартайб.

У меня две ладони -Би хоёр альгатайб.

У меня две ноги - Би хоёр хүлтэйб.

У меня два уха -Би хоёр шэхэтэйб.

У меня два глаза -Би хоёр нюдэтэйб.

д) Харюусагты

Хоёр тоотой юутэйбши?

Тойроод хоёр тоотой юу харанабши?

Е) Видео харагты

Ё) Кроссворд зохеогты. Дээрэһээ доошо

г	э	д	э	h	э	н
---	---	---	---	---	---	---

Жэшээнъ: гар, шэхэн, нюдэн.....

9 даабари

Ямар бэ? Тааруулагты

Үнэн - волосы,
Шэхэн - уши,
Хамар - нос,
Аман - рот,
Нюдэн - глаз,
Гар - рука,
Хүл - ноги,

Алаг Эрбэгэр Арбагар Хөөрхэн Яридаг Ута Богони
Жэшэнь: алаг нюдэн

10 даабари

А) Шагнагты, дабтагты.

Алаг нюдэн – пестрый глаз, энэ байна – вот она, эрбэгэр – вертлявый, арбагар – растопыренный, хөөрхэн – милый, славный, хамар – нос, халуун эдээн – горячая пища, аман – рот, яриха – разговаривать, ирагуу шүлэг – стихи, соносохо – слушать, хаана байна – где находится, аба – отец, эжы – мама, хаража байна – смотрю, соносожо байна – слушаю, тэбэрхэ, тэбэримээр байна – обнимаю, уншамаар байна – слушаю, үнэрдэхэ, үнэрдөөд байна – нюхать, вдыхать,

б) Монгол ирагуу найрагша Сундуйн шүлэг уншагты. "Алаг нюдэн хаана байна?"

Алаг нюдэн хаана байна? Энэ байна. Абаяа би хаража байна.
Эрбэгэр шэхэн хаана байна? Энэ байна. Эжыгээ би соносожо байна.
Арбагар гар хаана байна? Энэ байна. Аба, эжыгээ тэбэримээр байна.
Хөөрхэн хамар хаана байна? Энэ байна. Халуун эдээ үнэрдөөд байна
Яридаг аман хаана байна? Энэ байна. Ирагуу шүлэг уншамаар байна.

в) Оршуулагты

Где же разговорчивый рот?
Где же вертлявые уши?
Где же пестрый глаз?
Где же миленький носик?
Где же растопыренные руки?
Вот он. Смотрит на отца
Вот они. Слушают маму.
Вот он. Вдыхает горячую еду
Вот они. Обнимают папу и маму.
Вот он. Читает стихи

Г) Харюусагты. Нэгэ үгөөр харюусагты.

Нюдэн яанаб? - ...харана.
Шэхэн яанаб? -.....
Гар яанаб? - ...
Хамар яанаб? -....
Аман яанаб? -

Нюдэн ямар бэ? -
Шэхэн ямар бэ? -.
Гар ямар бэ? -.
Хамар ямар бэ? -
Аман ямар бэ? -

Д) Зүб үгэнүүдые табигты

Алаг хаана байна? Энэ байна. Абаяа ... хаража байна.
..... шэхэн хаана байна? Энэ байна. Эжыгээ би байна.
Арбагар ... хаана байна? Энэ байна. Аба, тэбэримээр байна.
..... хамар хаана байна? Энэ байна. Халуун үнэрдөөд байна
Яридаг хаана байна? Энэ байна. Ирагуу уншамаар байна.

4 хэшээл. Үнгэ

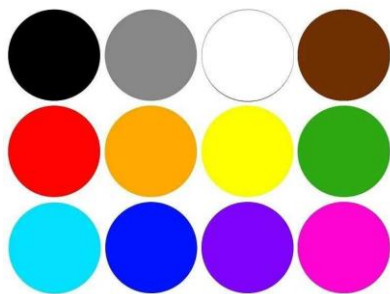
Эдэ үгэнүүдые энэ хубидаа мэдэжэ абахабди

Үнгэнүүд

Үнгэ - цвет	тоһон - масло
Сагаан – белый	амтатай тоһон – вкусное масло
Хара – черный	зула - лампада
Шара – желтый	бурханай зула – лампада перед божницей
Хүхэ – синий	Эрбээхэй – бабочка
Ногоон – зеленый	Үнэгэн – лиса
Улаан – красный	Нааданхай – игрушка
Боро – серый	Унаган – жеребенок
Хүрин – коричневый	Зүгы – пчелка
Эрезэн – пестрый	Басаган – девочка
Ягаан - розовый	Дуратай гүш? – любишь?
Улаан шара – оранжевый	Тиимэ, би дуратайб? – да, я люблю
Хүхэ улаан – фиолетовый	Үгы, би дурагүйб – нет, я не люблю
Хайшаашье хара – куда ни глянь	Малгай – шапка
Намар - осень	Гутал – обувь
алтанхан намар – золотая осень	Наран – солнце
уураг - молозиво	Гал – огонь
амтан уураг – вкусное молозиво	Шубуун – птица
	Морин -лошадь
	Үхибүүн - ребенок

1 даабари

Үнгэнүүдые нэрлэгты

2 даабари

А) Уншагты, дабтагты

Хайшаашье хара – куда ни глянь
алтанхан намар – золотая осень
амтан уураг – вкусное молозиво
амтатай тоһон – вкусное масло
бурханай зула – лампада перед божницей

б) Мэдүүлэл хүсэд болгогты

Шүлэг «Шара үнгэ»

Шара, шара үнгэ
Хайшаашье: шара, шара, шара
алтанхан – шара
.... уураг - шара
амтатай – шара
бурханай – шара

в) Уран гоеор уншая.

Шүлэг «Шара үнгэ»

Шара үнгэ, шара үнгэ
Хайшаашье хара шара, шара, шара
алтанхан намар – шара
амтан уураг - шара
амтатай тоһон – шара
бурханай зула – шара

г) Зурагуудые үгэнүүдтэй тааруулагты

1. Зула
2. Тoһон
3. Намар
4. Уураг

Д) Видео харагты

3 даабари

А) Уншагты, дабтагты

Дуратай гүш? – любишь?

Тиимэ, би дуратайб? – да, я люблю

Малгай – шапка

Гутал – обувь

Наран – солнце

Гал – огонь

Шубуун – птица

Морин -лошадь

Үхибүүн - ребенок

Б) Уншагты

Шүлэг. "Улаан үнгэ"

Улаан үнгэдэ дуратай гүш? - Тиимэ, би дуратайб. - любишь красный цвет - да, люблю.

Улаан малгай, улаан гуталда би дуратайб. - люблю красную шапку, красную обувь

Улаан үнгэдэ дуратай гүш? - Тиимэ, би дуратайб. - любишь красный цвет - да, люблю

Улаан наранда, улаан галда би дуратайб. - люблю красное солнце, красный огонь.

Улаан үнгэдэ дуратай гүш? - Тиимэ, би дуратайб. - любишь красный цвет - да, люблю

Улаан шубуунда, улаан мориндо би дуратайб. - люблю красную птицу, красную лошадь

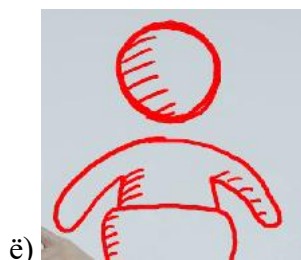
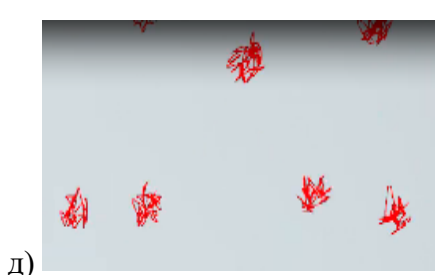
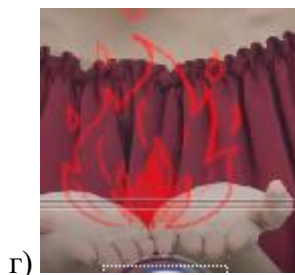
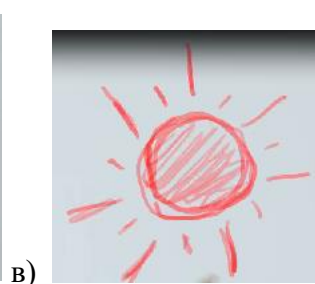
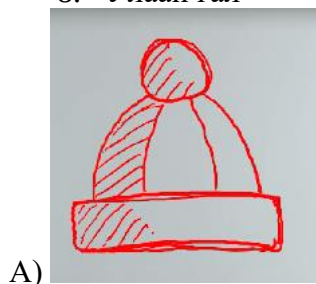
Улаан үнгэдэ дуратай гүш? - Тиимэ, би дуратайб.- любишь красный цвет - да, люблю

Улаахан хасартай үхибүүндээ би дуратайб - люблю краснощёкого ребенка

п) Зураг ба үгэнүүдые тааруулдагты.

1. Дуратай гүш?
2. Улаахан хасартай үхибүүн
3. Улаан малгай
4. Улаан наран
5. Улаан шубуун

6. Улаан морин
7. Улаан гутал
8. Улаан гал

Г) Дуун "Улаан үнгэдэ дуратай гүш?". Шагнагты.
Д) Видео харагты. Сугтаа дуулагты

4 даабари

Таблица тааруулагты

1	Сагаан	А	желтый
2	Хара	Б	зеленый
3	Шара	В	красный
4	Хүхэ	Г	коричневый
5	Ногоон	Д	серый
6	Улаан	Е	белый
7	Боро	Ё	синий
8	Хурин	Ж	черный
9	Ягаан	З	розовый

5 даабари

а) Шэнэ үгэнүүдээр танилсагты. Уншагты. дабтагты

Эрбээхэй – бабочка

Үнэгэн – лиса

Нааданхай – игрушка

Унаган – жеребенок

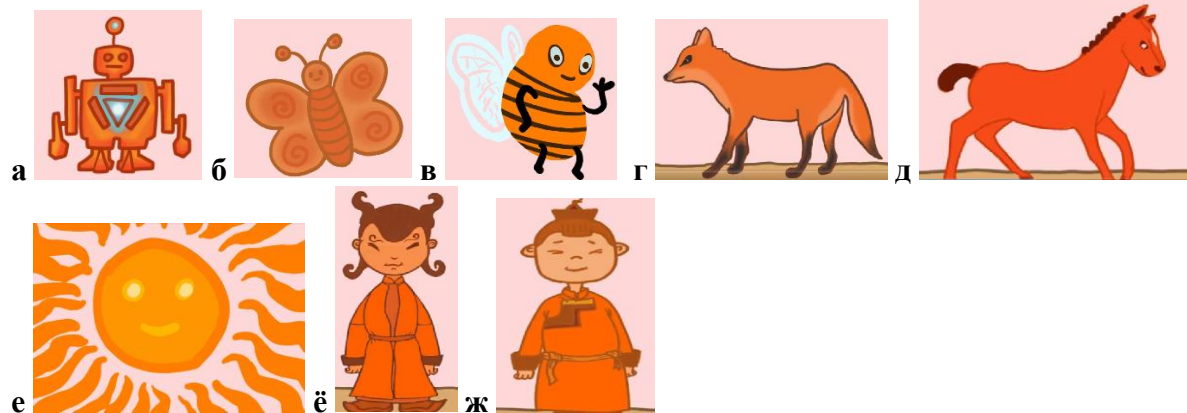
Зүгү – пчелка
Басаган - девочка

б) Уншагты. Дабтагты. Шүлэг. "Улаан шара үнгэ" (оранжевый)

Улаан шара эрбээхэй - оранжевая бабочка
Улаан шара үнэгэн - оранжевая лиса
Улаан шара нааданхай - оранжевая игрушка
Улаан шара унаган - оранжевый жеребенок

Улаан шара наран - оранжевое солнце
Улаан шара зүгү - оранжевая пчелка
Улаан шара басаган - оранжевая девочка
Улаан шара - би. - оранжевый я

в) Зураг үгэнүүдтэй тааруулагты.

1. Эрбээхэй
2. Үнэгэн
3. Нааданхай
4. Унаган
5. Зүгү
6. Басаган

1	2	3	4	5	6
б					

г) Видео харагты

Улаан шара үнгэ" (оранжевый)

д) Хэрэгтэй үгэнүүдые табигты.

Улаан шара эрбээхэй, Улаан шара ү.....
Улаан ш... нааданхай, Улаан шара у.....
У.... шара наран, Улаан шара з....
Улаан шара б....., Улаан шара – б...

6 даабари

Оршуулагты

белый черный желтый синий зеленый красный серый коричневый пестрый розовый
оранжевый фиолетовый

7 даабари

а) Шагнагты, дабтагты.

сэнхир хүхэ, сэнхир – голубой, тэнгэри – небо, уһан – вода, торгон – шёлк, шёлковый, долгин – волна, дэлгэсэ – экран

Комментарий: «хадак» - сложенное вдвое шёлковое полотенце в виде приветственного дара почётным гостям

б) Шагнагты. Ямар юумэн сэнхир бэ?

Сэнхир хүхэ – голубой или говорят просто сэнхир

Сэнхир тэнгэри - голубое небо

Сэнхир уһан - голубая вода

Сэнхир хадаг - голубой хадак

Сэнхир торгон - голубой шёлк

Сэнхир долгин - голубая волна

Сэнхир шулуун - голубой камень

Сэнхир дэлгэсэ - голубой экран

в) Хэлэгты, нэрлэгты үшөө юун сэнхир бэ?

8 даабари

2 даабари

а) Сагаан үнгэ тухай Э. Дугаровай шүлэг шагная, тиигээд хэлэгты: Тойроод сагаан үнгэтэй ши юу харанабши?

Сагаан эдээн, сагаан хадаг, сагаан сэдхэл, сагаан зам, сагаан шандаган, сагаан саһан, сагаан сагаан сагаан гээд сагаан дайдадаа һүгэдэнэбди.

Тойроод сагаан үнгэтэй ши юу харанабши?

9 даабари

а) Хара үнгэ тухай шүлэг шагная. "Хара үнгэ"

Ялагар хара нюдэ(н) – яркие чёрные глаза - Ялагар хара нюдэ(н)

Зурагар хара нидхэ - тонкие чёрные брови - Зурагар хара нидхэ

Алда хара гэзэгэ – длинная чёрная коса - Алда хара гэзэгэ

Энэ хэн бэ? Минии эгэшэ! - это кто? Моя сестра –Энэ хэн бэ? Минии эгэшэ!

Елэгэр хара үһэн, - гладкие чёрные волосы - Елэгэр хара үһэн,

Жэрбэгэр хара хахал, - ровная чёрная борода - Жэрбэгэр хара хахал,

Хилэн хара үмдэтэй – вельветовые чёрные брюки - Хилэн хара үмдэтэй –

Энэ хэн бэ? Минии аба! - это кто? Мой отец - Энэ хэн бэ? Минии аба!

Б) Оршуулая

яркие чёрные глаза

тонкие чёрные брови

длинная чёрная коса

Это кто? Моя сестра

гладкие чёрные волосы

ровная чёрная борода

вельветовые чёрные брюки

Это кто? Мой отец

В) Хара үнгөөр хэнииеб даа зураглагты

Даабари 10

а) Хөөрөө уншая. "Хуу ягаан" - всё розовое. Хүндэ үгэнүүд түрүүн оршуулагдаха.

1. хүн зон - люди; гэртэ ажаһууна - живут в доме; зариман - некоторые; гуталгүй - без обуви; хүлнүүд - ноги

Би хото городто байнаб. Эндэ хүн зон хуу ягаан. Ягаан зон ягаан гэртэ ажаһууна. Эдэ зоной зариман ягаан машинаар ябана. Эдэ зон гуталгүй, тиймэһээ ягаан хүлнүүдынь харанаш;

2. *түймэр сарагшад - пожарники; гал сарана - тушат огонь;*

Түймэр сарагшад ягаан малгайтай ба ягаан дэгэлтэй. Эдэнэй машина ягаан. Эдэ ягаан уһаар ягаан гал сарана.

3. *тамарна - купаются*

Һургуули ягаан, багшанар ягаан, ягаан үхибүүд ягаан бассейндэ тamarна

4. *аргалха - лечат*

Ягаан эмшэд ягаан хүбүүд басагады аргална

5. *сагдаа - полицейский, хамаг юумэн - всё;*

Ягаан сагдаанар ягаан зондо дуратай.

Зарим зон хэлэнэ: Хамаг юумэн ягаан. Ши юун гэжэ һананабши? Ягаан гү?

б) Харюусагты

Хото городто хэн, юун ягаан бэ?

Гэр соогоо, газаа ягаан үнгэтэй ши юу харанабши?

Даабари 11

а) Шагнагты, дабтагты.

Ноб ногоохон Ногоон дээрэ *На зеле-зелёной, Зелёной траве*

Миисгэйн гүлгэд хүльбэрнэ. *Резвятся котятки.*

Мяу-мяу, мяу-мяу – Хүльбэрнэ. - *Мяу-мяу, мяу-мяу-мяу-Резвятся.*

Ноб ногоохон Нюдэтэйхэн Миисгэй мяха эдинэ. *С зеле-зелеными Глазками мурки мясо, мяско едят.*

Мур-мур, мур-мур – Эдинэ. - *Мур-мур мур-мур- Е-едят.*

Ногоон үнгэдэ Би дуратайб. - *Зелёный цвет Очень люблю.*

Ногоон үнгэдэ Бидэ дуратайбди. - *Зелёный цвет Мы все любим.*

Ноб ногоохон Ногоон дээрэ - *На зеле-зелёной, Травке зелёной*

Олон үнээд хэбтэнэ. - *Много коров лежит.*

Му-му, му-му – Хэбтэнэ. - *Му-му, му-му Ле-лежат.*

Ноб ногоохон Дэгэлтэйхэн - *В зеле-зелёном, Зелёном дэгэле*

Доржимаахан дуудана: *Доржимушка зовет.*

– Ерэ наашаа, ерэ наашаа, Наадаа. - *Иди сюда, поди сюда, Поиграем.*

б) Ородһоо буряад болгогты.

на траве -ногоон дээрэ, на зелёной траве - ...ноб ногоохон ногоон дээрэ, кошка

-миисгэй, котята -миисгэйн гүлгэд, резвится -хүльбэрнэ, зеленоглазые - ...ногоохон

нюдэтэйхэн, кушает мясо - ...мяха эдинэ, я люблю - ...би дуратайб, мы любим - ...бидэ

дуратайбди, много коров - ...олон үнээд, лежат - ...хэбтэнэ, в зелёном дэгэле -ногоон

дэгэлтэйхэн, зовёт -дуудана, иди сюда - ...ерэ наашаа, поиграем - ...наадаа.

в) Мэдүүлэл дүүргэгты. Нэгэ үгэ нэмэгты.

Ноб ногоохон ногоондээрэ

Миисгэйн гүлгэдхүльбэрнэ.

Мяу-мяу, мяу-мяу –Хүльбэрнэ.

Ноб ногоохон нюдэтэйхэн миисгэй мяхаэдинэ.

Мур-мур, мур-мур –Эдинэ.

Ногоон үнгэдэ Бидуратайб.

Ногоон үнгэдэ Бидэдуратайбди.

Ноб ногоохон Ногоондээрэ

Олон үнээдхэбтэнэ.

Му-му, му-му –Хэбтэнэ.

Ноб ногоохондэгэлтэйхэн

Доржимаахандуудана:.

– Ерэ наашаа, ерэ наашаа,Наадая.

г) Харюусагты.

Ноб ногоохон ногоон дээрэ хэн хүльбэрнэб? -... *миисгэйн гүлгэд*

Ноб ногоохон ногоон дээрэ хэн хэбтэнэб? -*олон үнээд*

Ямар нюдэтэй миисгэй бэ? -*ноб ногоохон нюдэтэй*

Миисгэй юу эдинэб? -*мяха*

Доржима ямар дэгэлтэйхэн бэ? - ... *ноб ногоохон дэгэлтэйхэн.*

д) Дуу шагнагты. «НОГООН ҮНГЭДЭ БИ ДУРАТАЙБ – Я ЛЮБЛЮ ЗЕЛЕНЬИ ЦВЕТ»
хүгжэм: Наранбаатарай Нар-Оюу үгэ: Нина Артугаева

ж) Сугтаа дуу дуулагты. «НОГООН ҮНГЭДЭ БИ ДУРАТАЙБ – Я ЛЮБЛЮ ЗЕЛЕНЬИ ЦВЕТ»

е) Клип харагты

5 хэшээл. Гэр бүлэ

1 даабари

а) Уншагты, дабтагты.

аба – отец, эжы – мать, аха – старший брат, эгэшэ – старшая сестра, дүү – младший брат или сестра, хүгшэн аба, нагаса баабай (үбгөө) – дед, хугшэн эжы, нагаса эжы (эмгэй) – бабушка, гарбал – родственники, бултандань дуратайб – всех люблю

б) Буряадһаа ород болгос.

Аба –, эжы –, аха –, эгэшэ –, дүү –, хүгшэн аба, нагаса баабай (үбгөө) –, хүгшэн эжы, нагаса эжы (эмгэй) –, гарбал –, бултандань дуратайб –

в) Зурагуудта мэдүүлэлнүүдые тааруулан табигты.

1. Энэ минии аха, эгэшэ. 2. Энэ минии хүгшэн аба 3. Энэ минии гэр бүлэ 4. Энэ минии жаахан дүү хүбүүн. 5. Энэ минии аба 6. Энэ минии хүгшэн эжы 7. Энэ минии эжы

Жэшээн: 1в,

г) Дуун “Минии гэр бүлэ”. Шагнагты.

д) Гарайнгаа хургануудые даран, дуу дуулагты.

Энэ минии аба,

Энэ минии эжы

Энэ минии аха, эгэшэ.

Энэ минии жаахан дүү хүбүүн.

Энэ минии хүгшэн аба

Энэ минии хүгшэн эжы

Энэ минии гэр бүлэ

Оо, би бултандань дуратайб.

е) **Үгэнүүдые оршуулая!** – отец, мать, брат, сестра, младший брат, дедушка, бабушка, люблю семью

ё) **Эдэ хэд бэ, хэлэгты**

г) **Ородхоо буряад болгон хэлэе.** Это моя семья. Это мой отец. Это моя мама Отец большой. Мать маленькая. Это мои сестры. Это мой младший брат. Это мой старший брат. Это мой друг. Моего друга зовут Баир. Мы играем, бегаем. Я люблю свою семью. Я люблю своих друзей.

Видео “Минии гэр бүлэ” харая

2 даабари

а) Уншагты, дабтагты.

аба – отец

эжы – мама

дүү басаган – сестрёнка

дүү – младший брат или сестра

эгэшэ – сестра

ахай – старший брат

хүгшэн аба, нагаса баабай (үбгөө) – дед

хүгшэн аба – дедушка по отцу

нагаса аба – дедушка по матери

хүгшэн эжы, нагаса эжы (эмгэй) – бабушка

хүгшэн эжы – бабушка по отцу
нагаса эжы – бабушка по матери
гарбал – родственники
абга – дядя (брат отца)
абга абгай – тётя (сестра отца)
нагаса – дядя (брат матери)
нагаса абгай – тётя (сестра матери)

б) Гэр бүлэ тухайгаа хөөрэгты. Хэн гэжэ нэрэтэйб?

Минии аба гэжэ нэрэтэй. Тиигээд саашань.....

3 даабари

а) Уншагты, дабтагты.

Хамар – нос, аман – рот, толгой – голова, гэр – дом, үрөө – комната, орон – кровать, орон дээрэ – на кровати, унтанаб – сплю, эдээндээ – их, эдээндээ дуратайб – люблю их, эдэ(мни) – они, намда – меня, мне, бидэ - мы

б) Дуун "Нэгэн". Уншагты

Би нэгэ хамартайб
Би нэгэ аматайб
Нэгэ толгойтойб
Нэгэ гэр
Нэгэ үрөө
Нэгэ орон дээрэ
Би унтанаб
Нэгэ аба
Нэгэ эжы
Нэгэ жаахан дүү басаган
Нэгэ эгэшэ
Нэгэ ахай
тиигээд би
Би эдээндээ дуратайб
Эдэмни намда дуратай
Бидэ нэгэ гэр бүлэбди.

в) Ородһоо буряад болгое.

У меня один нос. У меня один рот. Мы одна семья. Я их люблю. Они меня любят. Одна сестра. Один брат. Одна голова. Один отец. Одна мать. Одна маленькая сестрёнка. Один дом. Одна комната. На одной кровати.

д) Грамматическэ комментари

Юутэй? Хэнтэй?

Хамар – хамар-тай, аман – ама-тай, эжы – эжы-тэй

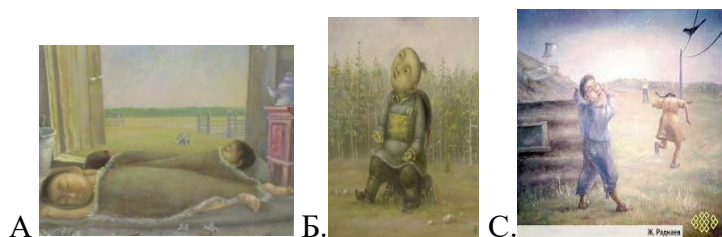
Толгой, гэр, гар, эгэшэ

Когда о себе говорим, прибавляем окончание – б. Би нэгэ эжы+тэй+б

Мэдүүлэл зүб боллогты:

1. Би хоер толгойтойб.

2. Би гурбан аматайб
 3. Нэгэ орон дээрэ би унтанаб
- е) Зурагуудые мэдүүлэлтэй тааруулагты

1. Нэгэ эгэшэ, нэгэ ахай тиигээд би.
2. Би нэгэ хамартайб, нэгэ аматайб, нэгэ толгойтойб.
3. Нэгэ гэр, нэгэ үрөө, нэгэ орон дээрэ би унтанаб.

ё) Харюусагты. Хэды гэртэйбши? - ..Хэды толгойтойбши? - ..Хэды аматайбши?
 ж) Дуу шагнагты. Видео харагты.

4 даабари

а) Уншагты, дабтагты.

дүү хүбүүн - младший брат..., аха - старший брат..., эгэшэ - сестра..., аба - отец..., эжы - мать..., гэр бүлэ - семья..., дүүжэн - качели..., дүүжэндэхэ - кататься на качелях..., ондоо - другие, бүмбэгэ - мяч, наадаха - играть, нааданабди - играем, гүйхэ - бегать, гүйнэбди - бегаем, хүрэхэ - прыгать, хүрэнэбди - прыгаем, дэбхэрхэ - прыгать, дэбхэрнэбди - прыгаем.

б) Глаголнуудые хубилуулая

наадаха, хүрэхэ, гүйхэ, дүүжэндэхэ

Грамматическэ комментари: Анхарагты! Үйлын үгэ хайшан гээд хубилнаб:

Би	гүйнэ	б
Ши		ш
Тэрэ		-
Бидэ		бди
Таанар		т
Тэдэ		-

в) Хөөрөөн. Хөөрөөн. "Гэр бүлэ ба нүхэд". Уншагты.

Энэ минии гэр бүлэ - это моя семья. Энэ минии аба - это мой отец. Энэ минии эжы - это моя мама. Аба томо - отец большой. Эжы жаахан - мать маленькая. Энэ минии эгэшэнэр - это мои сестры. Энэ минии дүү хүбүүн - это мой младший брат. Энэ минии аха - это мой старший брат. Энэ бииб - это я. Энэ минии нүхэр - это мой друг. Минии нүхэр Баир гэжэ нэрэтэй - моего друга зовут Баир. Баир томо улаан бүмбэгэтэй - У Баира большой красный мяч. Энэ минии ондоо нүхэд - это мои другие друзья. Бидэ нааданабди, гүйнэбди - мы играем, бегаем. Бидэ хүрэнэбди, дэбхэрнэбди, дүүжэн дээрэ дүүжэндэнэбди - мы прыгаем, катаемся на качелях. Би гэр бүлэдөө дуратайб - я люблю свою семью. Би нүхэдтөө дуратайб - я люблю своих друзей.

а) Уншагты, дабтагты.

дүү хүбүүн - младший брат..., аха - старший брат..., эгэшэ - сестра..., аба - отец..., эжы - мать..., гэр бүлэ - семья..., дүүжэн - качели..., дүүжэндэхэ - кататься на качелях..., ондоо – другие, бүмбэгэ – мяч, наадаха - играть, нааданабди – играем, гүйхэ – бегать, гүйнэбди – бегаем, хүрэхэ – прыгать, хүрэнэбди – прыгаем, дэбхэрхэ – прыгать, дэбхэрнэбди – прыгаем.

б) Таблица тааруулагты

1	Энэ минии гэр бүлэ	А	это мой друг.
2	Энэ минии аба	Б	это я
3	Энэ минии эжы	В	это мои сестры
4	Аба томо	Г	моего друга зовут Баир
5	Эжы жаахан	Д	мы играем, бегаем
6	Энэ минии эгэшэнэр	Е	это мой отец
7	Энэ минии дүү хүбүүн	Ё	это моя семья
8	Энэ минии аха	Ж	отец большой
9	Энэ бииб	З	я люблю своих друзей
10	Энэ минии нүхэр	К	мы прыгаем, катаемся на качелях
11	Минии нүхэр Баир гэжэ нэрэтэй	Л	это моя мама
12	Баир томо улаан бүмбэгэтэй	М	мать маленькая
13	Энэ минии ондоо нүхэд	Н	это мой старший брат
14	Бидэ нааданабди, гүйнэбди	О	это мой младший брат
15	Бидэ хүрэнэбди, дэбхэрнэбди, дүүжэн дээрэ дүүжэндэнэбди	П	я люблю свою семью
16	Би гэр бүлэдөө дуратайб	Р	это мои другие друзья
17	Би нүхэдтөө дуратайб	С	У Баира большой красный мяч

Жэшээн: 1Ё

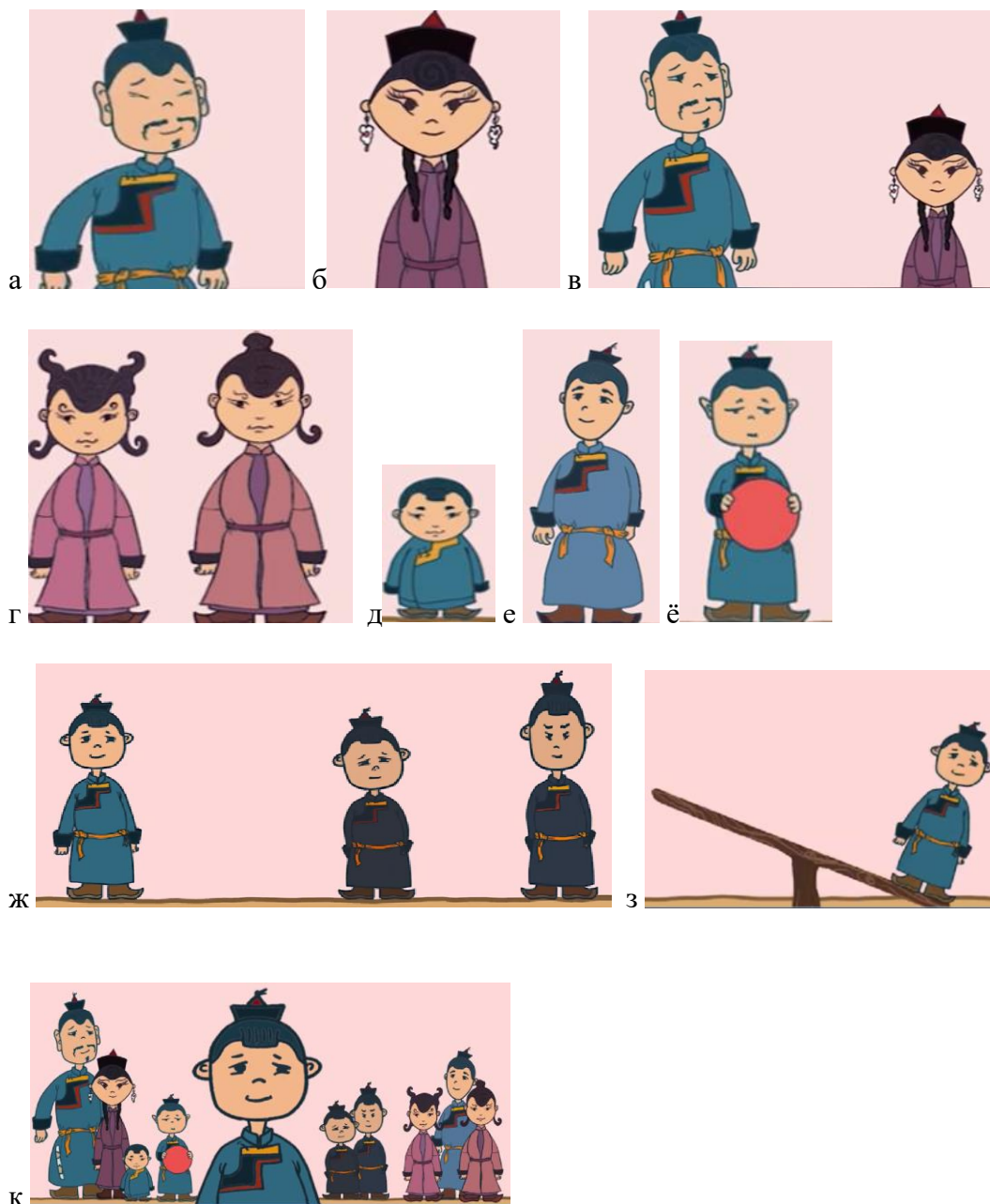
в) Хэрэгтэй үгэнүүдые табигты

Энэ гэр бүлэ. Энэ минии аба. Энэ минии эжы. Аба Эжы жаахан. Энэ минии э..... Энэ минии дүү х..... Энэ минии а... Энэ б.... Энэ минии н.... Минии нүхэр Баир ... нэрэтэй. Баир томо бүмбэгэтэй. Энэ минии нүхэд. Бидэ н....., г..... Бидэ хүрэнэбди, дэбхэрнэбди, дүүжэн дээрэ д..... Би гэр дуратайб. Би н..... дуратайб.

г) Мэдүүлэлнүүд худхагдаал табяатай. Зүб табигты

1. Энэ минии нүхэр.	10. Бидэ хүрэнэбди, дэбхэрнэбди, дүүжэн дээрэ дүүжэндэнэбди.
2. Энэ минии ондоо нүхэд.	11. Энэ минии гэр бүлэ.
3. Аба томо	12. Энэ минии аба..
4. Бидэ нааданабди, гүйнэбди.	13. Энэ минии дүү хүбүүн
5. Энэ минии эгэшэнэр.	14. Эжы жаахан.
6. Баир томо улаан бүмбэгэтэй	15. Энэ бииб.
7. Энэ минии эжы.	16. Минии нүхэр Баир гэжэ нэрэтэй.
8. Би нүхэдтөө дуратайб.	17. Би гэр бүлэдөө дуратайб.
9. Энэ минии аха	

д) Зураг бүхэндэ мэдүүлэл зохоогты

е) Хөөрөөн. "Гэр бүлэ ба нүхэд". Уран гоеор уншагты.

Энэ минии гэр бүлэ. Энэ минии аба. Энэ минии эжы. Аба томо. Эжы жаахан. Энэ минии эгэшэнэр. Энэ минии дүү хүбүүн. Энэ минии аха. Энэ бийб. Энэ минии нүхэр. Минии нүхэр Баир гэжэ нэрэтэй. Баир томо улаан бүмбэгэтэй. Энэ минии ондоо нүхэд. Бидэ нааданабди, гүйнэбди. Бидэ хүрэнэбди, дэбхэрнэбди, дүүжэн дээрэ дүүжэндэнэбди. Би гэр бүлэдөө дуратайб. Би нүхэдтөө дуратайб.

ё) Мультик харагты

ж) Харюусагты:

Шинии гэр бүлэ соо хэды хүн бэ? Нэрлэгты. Ши гэр бүлэдөө дуратай гүш? Хэн томо бэ? Хэн жаахан бэ? Хэн томо улаан бүмбэгэтэйб? Нүхэд наадана гү, али унтана гү?

6 даабари

а)

Грамматическэ комментари: хэндэ? юундэ? гэхэн асуудалда юумэнэй нэрэдэ -да, дэ, до, та, тэ, то гэхэн залгалта табидаг. Өөрын болгоожо хэлэхэдээ, -даа, дээ, доо гээд утаар хэлэдэг. Жэшэнь, эжы-дээ

Шүлэг уншагты. Ц-Д. Дондогой. Эжыдээ дуратайб.

Эжыдээ дуратайб – люблю маму

Эжыдээ баяртайб. – радуюсь маме

Эжыдээ зорюулан – посвящаю маме

Дуугаа дууланам – песенку свою.

Эжы – минии наран – мама мое солнце.

Эжы – минии дэлхэй – мама моя вселенная.

Эжым намдаа урин – мама моя ласковая.

Эжым намдаа мээхэй – мама моя нежная.

Мамадаа дуратайб. Мамадаа баяртайб. Мамадаа зорюулан Дуугаа дууланам. Мама – минии наран. Мама – минии дэлхэй. Мамам намдаа урин. Мамам намдаа мээхэй.

б) Ородхоо буряад болгое.

Мамадаа дуратайб /Мамадаа баяртайб. Мамадаа зорюулан... Дуугаа дууланам. Мама – минии наран. Мама – минии дэлхэй. Мамам намдаа урин.../ Мамам намдаа мээхэй

в) Намтай сугтаа шүлэг "Эжыдээ дуратайб" хэлэгты. (Шүлэгэй дабталга).

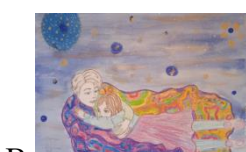
г) Харюусагты. Эжыдээ дуратай гуш? - ...Дуратайб. Эжыдээ баяртай гуш? - ...Баяртайб. Шинии эжы ямар бэ? - ..урин, мээхэй.

д) Тааруулагты

1	Мамадаа дуратайб	А	посвящаю маме
2	Мамадаа баяртайб.	Б	мама моя нежная.
3	Мамадаа зорюулан	В	мама мое солнце.
4	Дуугаа дууланам	Г	люблю маму
5	Мама – минии наран	Д	радуюсь маме
6	Мама – минии дэлхэй	Е	мама моя вселенная.
7	Мамам намдаа урин	Ё	песенку свою.
8	Мамам намдаа мээхэй	Ж	мама моя ласковая.

Жэшэнь: 1Г,

е) Зураг ба мэдүүлэл тааруулагты

1. Эжы – минии дэлхэй
2. Эжыдээ зорюулан дуугаа дууланам.
3. Эжы – минии наран

д) Харюусагты.

Эжыдээ дуратай гуш? Эжыдээ баяртай гуш? Шинии эжы ямар бэ?

е) Дуу шагнагты. "Эжыдээ дуратайб". үг. Ц-Д. Дондогой, хүг. Б. Цырендашиевай

ё) Сугтаа дуулагты.

7 даабари

а) Шагнагты. Минии хойноһоо дабтагты. Шүлэг. Нүхэд.

Бидэ нүхэдбди - Мы друзья.

Бидэ нааданабди, гүйнэбди.- Мы играем, мы бегаем.

Бидэ нүхэдбди. - Мы друзья.

Бидэ баяртайбди - Мы радуемся

б) Буряадһаа ород боллогты. Абяагүй байхадам, харюусагты. Тиигээд зүб харюу шагнахат.

Бидэ нүхэдбди -Мы друзья. Бидэ нааданабди, гүйнэбди.-Мы играем, мы бегаем. Бидэ нүхэдбди. -Мы друзья. Бидэ баяртайбди -Мы радуемся

в) Уран гоёор уншая

Бидэ нүхэдбди

Бидэ нааданабди, гүйнэбди

Бидэ нүхэдбди.

Бидэ баяртайбди

г) Залгалтануудые зүб табигты

Бидэ нүхэд...

Бидэ наадана..., гүйнэ...

Бидэ нүхэд....

Бидэ баяртай...

6 хэшээл.

1 даабари. Зурагуудые үгэнүүдтэнь тааруулагты.

1

2

3

а. Морин б. Унаган в. Үнээн – корова г. Тугал д. Хонин е. Хурьган ё. Ямаан ж. Эшэгэн

з. Тэмээн к. Ботогон л. Нохой м. Гахай н. Тахья о. Миисгэй

2 даабари.

а) Уншагты, дабтагты. Как вы понимаете слово “түл”?

Грамматическэ комментари: на вопрос чей? При ответе к существительному прибавляется окончания – ай, ой, эй. Адуун+а, мал+ай.

Адуун – стадо лошадей, морин -лошадь; үхэр – скот, үнээн - корова

ШҮЛЭГ «МАЛАЙ ТҮЛ»

Адуунай түл – унаган - приплод лошадей - жеребёнок.

Тэмээнэй түл – ботогон - приплод верблюдов - верблюжонок

Үхэрэй түл – тугал - приплод коров - телёнок

Хониной түл – хурьган - овечий приплод - ягнёнок

Ямаанай түл – эшэгэн. - приплод коз – козлёнок

б) Таблица тааруулагты.

Малай түл

1	үнээн	А	ботогон
2	морин	Б	хурьган
3	хонин	В	тугал
4	тэмээн	Г	эшэгэн
5	ямаан	Д	унаган

1В

3 даабари.

а) Уншагты, дабтагты. Как вы понимаете слово “түлэй дуун”?

Түлэй дуун ямар бэ - какие звуки у приплода
Тугал мөөрэнэ, - телёнок мычит
Ботогон буйлана, - верблюжонок кричит
Хурьга эшэгэд маарана, - ягнята и козлята блеют
Унага адуун инсагаална. - жеребята ржут

б) Хэрэгтэй үгэнүүдые табигты

Түлэй дуун ямар бэ?
Тугал
Ботогон
Хурьга эшэгэд
Унага адуун

в) Хэрэгтэй үгэнүүдые табигты

..... мөөрэнэ
.....маарана
.....инсагаална
.....буйлана
.....бабанана

4 даабари.

а) Олоной тоодо табигты. (Образуйте множественное число)

Грамматическэ комментари:

Тугал, хурьган, эшэгэн, унаган, ямаан, хонин, үнээн, морин

5 даабари

А) Уншагты, дабтагты

Малаахан – лысый с белым пятном на лбу, хорой – двор, урда – юг, мөөрэхэ – мычать, унданиинь хүрөө гү даа? – пить хочет, согтой – веселый, һонор – чуткий, соло дуудаха – хвалить, хүлээхэ – ждать, гүлмэр – молодой, недостаточно окрепший, инсагаалха – ржать о лошади, буяадаха – томиться от избытка сил, хүлэг - скакун

Б) Шүлэг уншагты. Нүхэд тухайгаа. Үг. С-Д. Бадмаевай.

Грамматическэ комментари: Уменьшительно-ласкательный суффикс в бурятском языке: к слову (существительному и прилагательному) прибавляется окончание – хан, - хэн, - хон. Жэиээн: тугал+хан
От слова “мөөрэхэ” (мычать) образовывается кличка “Мөөдэй”. От слова “маараха” (блеять) образовывается кличка “Маадай”

Улаан малаахан тугалхан
Урда хоройдо мөөрэнхэй
Унданиинь хүрөө гү даа?
Мөөдэймнай.

Согтой сонор хурьгахан
Соло дуудан мааранхай
Эхээ хүлээбэ гү даа?
Маадаймнай

Гүлмэр харахан унагахан
Гүйгөөд ерээ, инсагаалаад
Хулээжэл, буяадаа даа.
Хүлэгни.

Хэрэгтэй үгэнүүдые (юумэнэй нэрэ) табигты

Улаан малааханхан
Урдадо мөөрэнхэй
.....ниинь хүрөө гү даа?
.....мнай.

Согтой сонорхан
..... дуудан мааранхай

....еэ хүлээбэ гү даа?
.....мнай

Гүлмэр хараханхан
Гүйгөөд ерээ, инсагаалаад
Хулээжэл, буяадаа даа.
.....ни.

д)

Хэрэгтэй үгэнүүдые (тэмдэгэй нэрэ) табигты

..... тугалхан
Урда хоройдо мөөрэнхэй
Унданиинь хүрөө гү даа?
Мөөдэймнай.

..... хурьгахан
Соло дуудан мааранхай
Эхээ хүлээбэ гү даа?
Маадаймнай

..... унагахан
Гүйгөөд ерээ, инсагаалаад
Хулээжэл, буяадаа даа.
Хүлэгни.

е) Хэрэгтэй үгэнүүд (үйлын үгэ) табигты

Улаан малаахан тугалхан
Урда хоройдо
Унданиинь гү даа?
Мөөдэймнай.

Согтой сонор хурьгахан
Соло дуудан
Эхээ гү даа?
Маадаймнай

Гүлмэр харахан унагахан
.....,
....., даа.
Хүлэгни.

ё) Шүлэгэй мүннүүд буруу табяатай. Зүб болгоогты

1. Улаан малаахан тугалхан
2. Гүлмэр харахан унагахан
3. Согтой сонор хурьгахан
4. Маадаймнай
5. Хүлэгни.
6. Эхээ хүлээбэ гү даа?
7. Урда хоройдо мөөрэнхэй
8. Гүйгөөд ерээ, инсагаалаад
9. Унданиинь хүрөө гү даа?
10. Мөөдэймнай.
11. Соло дуудан мааранхай
12. Хулээжэл, буяадаа даа.

ж) Дуу шагнагты. Дуушантай сугтаа дуулагты

Нүхэд тухайгаа. Будаева Янжима дуулана. Үг. С-Д. Бадмаевай, хүг. Б. Цырендашиевай

з) Харюусагты

Тугал ямар үнгэтэйб?
Тугалхан юундэ мөөрөөб?
Тугалай нэрэ?
Тугалхан хаана мөөрэнэб?
Хурьгахан юундэ маарааб?
Хурьгаханай нэрэ?
Хурьгахан ямар бэ?
Унагахан юундэ инсагаалааб?
Унагахан яанаб, юу хэнэб?
Унагахан ямар бэ?

6 даабари

а) Шэнэ үгэнүүдтэй танилсагты

унаха – ездить на лошади
зурагар бэе – красивое тело

шэрэ – краски
зураха – рисовать
зурахаб шэрээрээ – нарисую красками
хүлэг эрдэни – драгоценный скакун

б) Шүлэг уншагты, дабтагты.

Ц-Х. Дарибазарова. "Унаган - жеребёнок"

Унаган, унаган, - жеребёнок, жеребёнок, Унаган, унаган
Унахаб шамайгаа. - ездить буду на тебе. Унахаб шамайгаа
Зурагар бэеышни, - красивое тело - Зурагар бэеышни
Зурахаб шэрээрээ. - нарисую красками - Зурахаб шэрээрээ.
Унаган, унаган, - жеребёнок, жеребёнок, Унаган, унаган,
Хүлэг-эрдэни.- драгоценный скакун - Хүлэг-эрдэни.-

в) Хэрэгтэй үгэнүүдые табигты

Унаган, унаган,
..... шамайгаа
Зурагар бэеышни,
..... шэрээрээ.
Унаган, унаган,
..... -эрдэни.

7 даабари

а) Уншагты, дабтагты

Грамматическэ комментари: признак обладания – к существительному прибавляется окончание – тай, тэй, той. Нохой-той

Шүлэг "Янгар"

1.

Нэгэ хүбүүн нэгэ нохойтой байгаа.
Янгар гэжэ нохой нэрэтэй.
Янгар – (или по слогам как в песне Я – Н – Г – А – Р – 3 раза)
Янгар гэжэ нохойнь нэрэтэй.
У одного мальчика была собака,
У нее была кличка Янгар.
Звали собачку Янгар

2.

Нэгэ басаган нэгэ тугалтай байгаа
Малаадай гэжэ тугал нэрэтэй
Малаадай – 3 дахи (или по слогам как в песне – М – А – Л – А – А – Д – АЙ)
Малаадай гэжэ тугалынь нэрэтэй.
У одной девочки был телёнок.
Звали теленка Малаадай.
М – А – Л – А – А – Д – А- Й

Харюусагты

Хүбүүн юутэй байгаа? - нохойтой
Басаган юутэй байгаа? - тугалтай
Нохой хэн гэжэ нэрэтэй? - Янгар
Тугал хэн гэжэ нэрэтэй? - Малаадай
Ши нохойтой гүш?
Нохойшни хэн гэжэ нэрэтэй?

7 хэшээл.

1 даабари

а) Шэнэ үгэнүүдтэй танилсагты

газаа – снаружи, нүгөөдэ – другой, малаан – лысенький, намтай – со мной, заримандаа – иногда, бухиндаа – резвится

б) Уншагты, дабтагты.

Хөөрөөн “Би улаан малаахан тугалда дуратайб”

Манай гэртэ олон амитад бии. Газаа 2 үнээн, 2 тугал. Нэгэ үнээн сагаан үнгэтэй, нүгөөдэ үнээн эрээн үнгэтэй. Сагаан үнээн сагаан тугалтай. Эрээн үнээн улаан малаан тугалтай. Улаан тугал нэгэтэй. Тэрэ намтай наададаг, дэбхэрдэг. Заримандаа бухиндааг. Улаа малаахан тугал заримандаа мөөрэдэг. Би улаа малаахан тугалдаа дуратайб

в) Таблица тааруулагты

1	Манай гэртэ олон амитад бии.	А	Красному теленку 1 год.
2	Газаа 2 үнээн, 2 тугал.	Б	Иногда резвится
3	Нэгэ үнээн сагаан үнгэтэй, нүгөөдэ үнээн эрээн үнгэтэй.	В	У пестрой коровы лысенький, красенький телёнок
4	Сагаан үнээн сагаан тугалтай.	Г	Он со мной играет, прыгает
5	Эрээн үнээн улаан малаан тугалтай.	Д	Красный лысенький теленок иногда мычит
6	Улаан тугал нэгэтэй.	Е	У нас дома много животных
7	Тэрэ намтай наададаг, дэбхэрдэг.	Ё	Я люблю красного, лысенького теленка
8	Заримандаа бухиндааг.	Ж	У белой коровы белый теленок
9	Улаа малаахан тугал заримандаа мөөрэдэг.	З	Одна корова белого цвета, а другая пёстрая
10	Би улаа малаахан тугалдаа дуратайб	К	Снаружи есть 2 коровы и 2 теленка

г) Мэдүүлэл дүүргэгты

Манай гэртэ олон Газаа 2 үнээн, Нэгэ үнээн сагаан үнгэтэй, нүгөөдэ Сагаан үнээн сагаан Эрээн үнээн улаан Улаан тугал Тэрэ намтай наададаг, Заримандаа Улаа малаахан тугал заримандаа Би улаа малаахан тугалдаа

д) Нэгэ үгэтэй түсэб. Энээн дээрэ үндэлэн, хөөрөө эмхидхэгты.

Гэртэ

Үнээн

Үнгэтэй

Сагаан

Эрээн

Нэгэтэй

Наададаг

Бухиндааг

Мөөрэдэг

Дуратайб

Гэрэй даабари: дуратай гэрэй амитан тухай хөөрэгты

1. Юун бэ?
2. Ямар бэ?
3. Хэдытэйб?
4. Хаана байдаг бэ?
5. Юу хэдэг бэ?

2 даабари

Мэдэжэ байхада хэрэгтэй

Бодо мал – крупный скот

Ута хүлтэй мал – скот с длинными ногами

Бодо мал – морин, үхэр, тэмээн

Бог мал – мелкий скот

Богони хүлтэй мал - скот с короткими ногами

Бог мал – хонин, ямаан

Халуун хушуутай мал – скот с горячим дыханием (морин, хонин)

Хүйтэн хушуутай мал – скот с холодным дыханием (үхэр, ямаан, тэмээн)

5 хушуун мал – 5 видов животных

үбһэн – сено

үбһэ бэлдэхэ – готовить сено

хажуур – косилка

тармуур - грабли

ногоон – трава

хяаг ногоон – трава высокого качества

бэлшээри – пастбище

ашаан – груз

ашаа шэрэдэг – возит груз

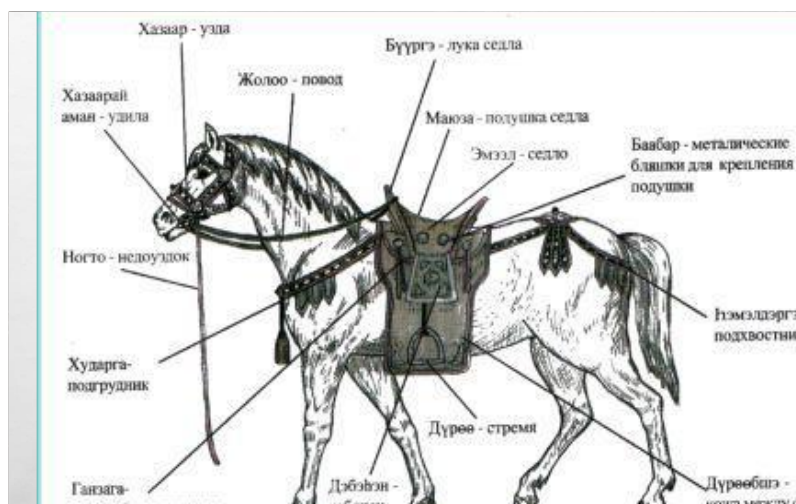
Морин – лошадь

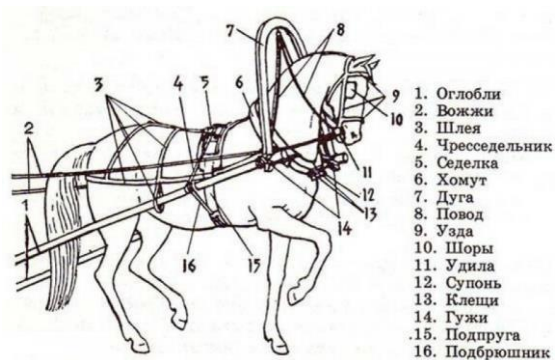
Унаган – жеребёнок
 Дааган – 2 годовалая лошадь
 Гунан – 3 летняя лошадь
 үрээ – 4 летний жеребец
 хизаалан – 4-хлетняя кобылица
 ноёолон – 5-летний жеребец
 шүдэлэн – 5-летняя кобыла
 Морин – кастрированный конь
 Азарга (эсэгэ мал) – не кастрированный конь
 Гүүн (эхэ мал) - кобылица

Абяан - звук

инсагаалдаг - ржёт

дэлһэн - грива
 с(h)үүл – хвост
 оморюун - грудь
 ногто – недоуздок
 хазаар – узда
 эмээл – седло
 маюза – подушка седла
 тохом – потник, войлок под седло
 дүрөө – стремяна
 жолоо – повод
 хударга - подгрудник
 тэргэ – телега
 шарга – сани
 хольсоо, мөөр – колесо
 ташуур – кнут
 урга – аркан
 шүдэр – треножник

Аша туһа - польза

ашаа шэрэдэг – возит груз

адуунай мяхан – конина

сэгээ – кумыс

арһан - кожа

туулмаг – мешок

хилгааһан хибэс – ковер из волос лошади

Адуунай тоһон (арьбин) – конский жир:

шампаранда һайн – помогает гемороею

ханыаданда һайн – помогает при кашле

хоргооһоной хатахада һайн – помогает при запоре

хоргооһоной хатахада, хйэнэй хоер хажууда трхихэдэ айн болохо – при запоре намазть по обе стороны пуповины

шуа хатууруулхые эргылдэг – помогает при загустении крови

үэнэй унахые болуулдаг – помогает при выпадении волос

нюурта трхихэдэ сэбэрхэн болгодог – как крем освежает лицо

нэй зртэ трхеод, эльбэжэ байгаа аа, эн харлаха – если постоянно намазть на кончики волос, то волосы почернеют

халуурхадаа, нюргандаа трхихэдэ, айн – хорошо, при температуре мазать спину

ханыахадаа, сээжэ, мр, нюргандаа трхихэ – при кашле намазть грудь, плечо, спину

хамарай ямаршыё бшэндэ туалха – помогает при любой болезни носа

хэбтэрийн хн хэбтэдэг таладаа трхихэ – лежачему больному мазать места пролежней

гартаа массаж хэхэдэ, тоыень трхеод, нидхэрхэдэ ехэ айн. – помогает при массаже рук

бадаганда һайн – помогает при раке

адуунай эльгэн диабетта хайн – печень лошади помогает при диабете

ТОНТОГООЛ – КОНСКИЙ КИЗЯК

угаартахада хайн – помогает при угаре

шэбэртэй хулдэ хайн – помогает при потливости ног

гэр шабахада хайн – обмазывают стены дома раствором кизяка

тонтогоол шоргоолзониие айлгадаг – если на тропе муравьев поставить кизяк, они уходят

тонтогоол тргр бутархада, ногоон муу; томо хсгр байбал, ногоон сайн – по кизяку узнавали качество травы: если быстро рассыпается, то трава плохая, если крупными остаются, то качественная

Зүһэ - масть

хээр – гнедой

зээрдэ – рыжий

сабидар – игреневый

боро – серый

шаргал – золотистый

соохор – пятнистый

хуаа (улаан-шара) -каурый

хула – саврасый

алаг – пегая

халюун – буланый

буурал – чалый

хара – вороный

ххэ - сивый

Ябадал – ходьба/бег

алхадаг – шагать

шогшодог – плестись

жороолдог – идти/бежать иноходью

хатар жороо – бег рысью

хайбарладаг – идут/ бегают вставляя правую и левую ногу одновременно

оодордог – бег рысью

соердог -

бншэдэг –

Хэрэглэхэ байдал – область применения

уналга - езда

морин спорт – конный спорт

гүйгөөшэ - бегуны

ажалша - рабочие

аянша - путешественники

Ерүүлдэг, ябуулдаг абьян – звуки, которыми вызывают, гоняют,

Чуло, ыло, чүү-чүү гэжэ туудаг

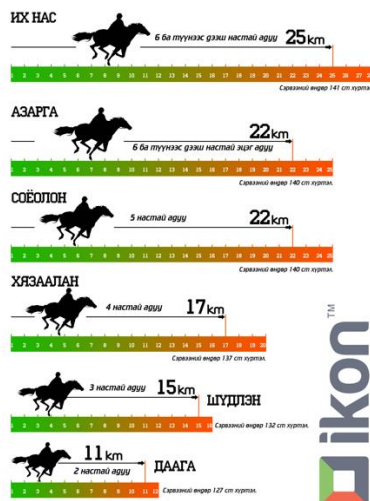
Гуры гэжэ ерүүлдэг

Выражения:

Мори унадаг – сесть на коня

Мори татаха – останавливать коня

Мори заһаха – тренировать коня для скачки
 Мори залаха – управлять конём
 Морин саг – с 11 до 13 часов
 Морин эрдэни – уважительное название коня
 Мориной соло дуудаха – воспевать славу коня, опередившего в скачках
 Мориной шэхэ баярлуулха – быть удачливым
 Адуунай дэллээн – укорачивание гривы у лошадей
 Эмээл морин – оседланный конь

З даабари

Үнээн – корова

тугал – теленок
 буруун – бычок
 хашараг – телка
 гунан – 3-летний бычок
 гунжан – 3-летняя корова
 дүнэн – 4-хлетний бык
 дүнжэн – 4-хлетняя корова
 сар – кастрированный бык
 буха – не кастрированный бык

Абяан - звук

мөөрэдэг – мычит

Үүлтэр – порода

Сииментал үүлтэрэй мал – скот породы симментал
 Хальмаг үүлтэрэй мал – калмыцкой породы скот
 Сагаан толгойтой казах үүлтэрэй мал – казахская белоголовая порода
 Буряад үүлтэрэй мал – бурятская порода
 мяханай үүлтэр – мясная порода
 хүнэй үүлтэр – молочная порода

Зүһэ - масть

улаан үнээн – красная корова
улаан тугал – красный теленок
боро алаг – пестро-серая
хара-алаг – черно-пестрая
эрээн – пестрая
сагаан – белая
мухар – комолая

Клички
Малаагшан – безрогая
Мухагшан – комолая
Алагшан
Эрээгшэн
Сагаагшан
Харагшан
Улаагшан
Борогшон

Аша туһа – польза

мяхан
hүн
Шүрбэһэн – жилы
Яһан – кость
Эбэр – рога
һам – расческа
шагта – пуговица
арһан гутал – кожаная обувь
годон гутал – обувь из кожи с шерстью
арһан дэгэл – кожаное пальто
арһан бүһэ – кожаный пояс
арһан сүүмхэ/сумаа/туулмаг – кожаная сумка

Хэрэглэхэ байдал – область применения

аян - путешествие
тээхэ - возить
һааха - доить

Ябадал – ходьба/бег

ябадаг – ходит
гүйдэг - бегаёт
шогшодог – плестись

Ерүүлдэг, ябуулдаг абяан – звуки, которыми вызывают, гоняют,

Өө, өө гэжэ еруулдэг
һэш-һэш гэжэ туудаг

буха ба үнээн

сагаан толгойтой казах үүлтэрэй мал/ мяханай үүлтэр

буряад үүлтэрэй шэрхи мал

хальмаг үүлтэрэй мал

симментал үүтэрэй мал/нэй үүлтэр

4 даабари

ХОНИН ЭРДЭНИ

Хонин – овца

хурьган – ягненок

түлгэ – овечка с 1-го до 2-х лет

шүлгэ – баран

зунаг – овца

эрье – валух

хуса – баран - производитель

Абьяан - звук

маарадаг - блеят

Үүлтэр – порода

ута нооһотой буряад үүлтэр – длинношерстная бурятская порода

хара толгойтой буряад үүлтэр – бурятская порода с черной головой

бүүбэй үүлтэр – порода бүүбэй

меринос үүлтэр – порода меринос

эдийбаевска үүлтэр – эдийбаевская порода

Зүһэ – масть

хун сагаан – белоснежная

боро - серая

хара боро – черно-серая

боро халзан – серо-лысая

хамар сагаан – белоносая

хара толгойтой - черноголовая

Аша туһа - польза

нооһон – шерсть

һэеы – войлок

һэеы гэр - юрта

хүнжэл – одеяло

шэрдэг – матрац

малгай – шапка

бээлэй – рукавица

оймһон – носки

арһан – кожа

Хэрэглэхэ байдал – область применения

үдхэдэг - разводят

Ерүүлдэг, ябуулдаг абьяан – звуки, которыми вызывают, гоняют

төөг төөг гэжэ дуудана

чаа чаа гэжэ тууна

Выражения:

Хонин һүрэг – стадо овец

Хонин маарадаг – овца блеет.

Хони адуулдаг – пасут овец

Хони бэлшээри тээшээ туудаг – гоняют овец на пастбище

Хони үдхэдэг – разводят овец

Хони харадаг – разводят овец

Хонин саг — 13.40-15.40.

Хонин эрдэни – уважительное название овцы

Хурьган хүхэнэ – Ягненок сосет

Хурьгаяа голохо – не принимает ягненка

Тээгын дуу дуулаха – если овца не смотрит на новорожденного ягненка, поют песню «Тээгэ»

5 даабари

Ямаан – коза

эшэгэн – козленок
борлон – козленок до 2-х лет
һиинаг – козел до 3-х лет
зуһаг – коза до 3-х лет
һэрхэ – кастрированный козел
тэхэ – козел производитель

Абьяан - звук

бабанадаг – блеет

Зүһэ - масть

сагаан – белая
хара соохор – черно-пестрая
хара хухэ – черно-синяя
боро-хухэ – серо-синяя
хухэ сэнхир – светло синяя

Аша туһа - польза

мяхан
һүн
арһан - кожа
нооһон – шерсть
хөөбэр нооһон – пух

Ерүүлдэг, ябуулдаг абьяан – звуки, которыми вызывают, гоняют

"Эшэгэй" гэхэдэ байхые мэдэдэг,
"Тадь" гэхэдэ ябахые мэдэдэг,
"Шуу" гэхэдэ ерэхые мэдэдэг

6 даабари

Тэмээн – верблюд

Ботогон - верблюжонок
тором – до 2-х лет верблюжонок
тайлаг – до 3-х лет верблюжонок
гунан – 3-хлетний верблюд
гунжан – 3-хлетняя верблюдица
дүнэн – 4-хлетний верблюд
дүнжэн – 4-хлетняя верблюдица
атан тэмээн – кастрированный верблюд
буура – не кастрированный верблюд
энгин тэмээн - верблюдица

Абьяан - звук

Буйладаг - кричит

Бүхэн – горб
зогдор – грива

Зүһэ – масть

Хурин унгэтэй тэмээн залхуу,
сагаан, шара унгэтэй бэрхэ.

Аша туһа - польза

шэгнүүр 400-800 килограмм болодог
нооһон – шерсть
хөөбэр нооһон – пух

Хэрэглэхэ байдал – область применения

унаа - транспорт
тээхэ - возить
тэмээн нюргандаа 2 центнер ашаа шэрэдэг, - возит на спине 2 центнера груз
хахад тонно ашаатай тэргэ шэрэдэг – телегу с пол тонны груза
нэгэ үдэр соо 60 километр тухай зам гарадаг. – за один день проходит путь в 60 км

Ерүүлдэг, ябуулдаг абьян – звуки, которыми вызывают, гоняют

«Һэшэ» гэжэ ябуулдаг,
«Һаа» гэжэ байлгадаг,
«Һүг» гэжэ хэбтүүлдэг.

7 даабари

Дополнительные сведения

Хонин, ямаан 5 һара болоод лэ түрэдэг – Овца, коза через каждые 5 месяцев приносят приплод.

Оло түрэхэднь, түлынъ жаахан болодог – из-за того, что год два раза приносят приплод, то приплод становится маленьким

Тиимэһээ, хуса, тэхын хоолойдо фартук уядаг – поэтому на

Поэтому навешивают фартук на шею барана или козла – производителя

тэмээн дээрэхи шүдэгүй – у верблюда в верхней челюсти нет зубов.

30-аад тэмээн нэгэ буурын тэмээн гэдэг – говорят, что верблюд – самец группирует свой табун из 30 верблюдиц/

Мори барихадаа дүтэлдэг, мордодог тала зүүн тала – с левой стороны садятся на лошадь/ и корову тоже с левой стороны доят

8 даабари

ШҮЛЭГ «МАЛАЙ ТҮЛ»

Адуунай түл – унаган - приплод лошадей - жеребёнок.

Тэмээнэй түл – ботогон - приплод верблюдов - верблюжонок

Үхэрэй түл – тугал - приплод коров - телёнок

Хониной түл – хурьган - овечий приплод - ягнёнок

Ямаанай түл – эшэгэн. - приплод коз - козлёнок

Түлэй дуун ямар бэ - какие звуки у приплода
Тугал мөөрэнэ, - телёнок мычит
Ботогон буйлана, - верблюжонок кричит
Хурьга эшэгэд маарана, - ягнята и козлята блеют
Унага адуун инсагаална. - жеребята ржут

а) Табан хушуун малай түл нэрлэгты. Абяагүй байхадам, таанад харюусахат, тиигээд зүб харюу шагнахат. Бээ шалгая.

Адуунай түл юун бэ? –унаган
Тэмээнэй –ботогон
Үхэрэй –тугал
Хониной –хурьган
Ямаанай –эшэгэн.

9 даабари

А) шагнагты, хадуужа абагты.

зүһэ – масть, яагаад – как, каким образом, саһанай һүүлээр – после снегопада, түрэхэн хадаа – родился, хүхэ сэнхир – сине-голубой, зэд улаан – медно-красный, хилэн хара – бархатночёрный, алтан шаргал – золотисто – соловый, ургаха нараар – с растущим солнцем, харанхы хүни – тёмная ночь, шара губи – жёлтая пустыня, степь

б) Шүлэг шагнагты. "Табан зүһэ"

1. Хурьган,яагаад саб-сагаан болообши? - ягнёнок, ты почему такой белый-белый? Хурьган,яагаад саб-сагаан болообши ? Саһанай һүүлээр түрэхэн хадаа . - потому что родился после снега. Саһанай һүүлээр Түрэхэн хадаа .

2. Эшэгэн,яагаад хүхэ сэнхир болообши?- козлёнок, ты почему такой сине-голубой? Эшэгэн,яагаад хүхэ сэнхир болообши? Сэлмэг үдэр түрэхэн хадаа - потому что родился в ясный день. Сэлмэг үдэр түрэхэн хадаа.

3. Тугал,яагаад зэд улаан болообши ? - телёнок, ты почему такой медно-красный? Тугал,яагаад зэд улаан болообши? Ургаха наранаар түрэхэн хадаа - потому что родился с восходящим солнцем. Ургаха наранаар түрэхэн хадаа.

4.Унаган,яагаад хилэн-хара болообши? - жеребёнок, ты почему такой бархатно-чёрный? Унаган,яагаад хилэн-хара болообши? Харанхы хүни түрэхэн хадаа.- потому что родился тёмной ночью. Харанхы хүни түрэхэн хадаа.

5.Ботогон,яагаад алтан шаргал болообши ? - верблюжонок, ты почему такой золотистого цвета? Ботогон,яагаад алтан шаргал болообши ? Шара губида түрөө хадаа - потому что родился в жёлтой степи.- Шара губида түрөө хадаа.

в) Эндэ ямар табан амитад тухай хэлэгдэнэб? Табан хушуу малай түл тухай хэлэгдэнэ. Табан түл нэрлэгты.

Тиимэ, зүб. Хурьган - ягнёнок, эшэгэн - козлёнок, тугал телёнок, унаган - жеребёнок, ботогон верблюжонок.

г) Харюусагты. Эдэ амитад ямар үнгэтэйб?

Хурьган ямар үнгэтэйб? - //саб сагаан

Эшэгэн, ямар үнгэтэйб? - //хүхэ сэнхир

Тугал ямар үнгэтэйб? - //зэд улаан

Унаган ямар үнгэтэйб? - //хилэн хара

Ботогон ямар үнгэтэйб? - //алтан шаргал

д) Зай, үхибүүд, бээ шалгагты. Ородһоо буряад болгос.

Белый-белый - ...саб сагаан

Сине-голубой - ...хүхэ сэнхир

Медно-красный - ...зэд улаан

Бархатно-чёрный - ...хилэн хара

Золотистый - ...алтан шаргал

е) Харюусагты. Нэгэ үгөөр.

Хэн саб сагаан болооб? - ...хурьган

Хэн хүхэ сэнхир болооб?- ...эшэгэн

Хэн зэд улаан болооб? - ...тугал

Хэн хилэн хара болооб? - ...унаган

Хэн алтан шаргал болооб? - ...ботогон

ё) Буряадһаа ород боллогты.

Саб сагаан хурьган -белый-белый ягнёнок

Хүхэ сэнхир эшэгэн -сине-голубой козлёнок

Зэд улаан тугал - ...медно-красный телёнок

Хилэн хара унаган - ...бархатно-чёрный жеребёнок

Алтан шаргал ботогон - ...золотистый верблюжонок

ж) Буряадһаа ород боллогты. Бээ шалгагты.

Саһанай һүүлээр түрэхэн хадаа . -потому что родился после снега

Сэлмэг үдэр түрэхэн хадаа -потому что родился в ясный день

Ургаха наранаар түрэхэн хадаа -потому что родился с восходящим солнцем

Харанхы һүни түрэхэн хадаа.- ...потому что родился тёмной ночью.

Шара губида түрөө хадаа - ...потому что родился в жёлтой степи.

з) Шүлэг үшөө дахин шагнагты. "Табан зүһэ". Сугтаа хэлэе. Сээжэлдэгты.

1. Хурьган,яагаад саб сагаан болообши ? - Саһанай һүүлээр түрэхэн хадаа .

2. Эшэгэн,яагаад хүхэ сэнхир болообши? Сэлмэг үдэр түрэхэн хадаа.

3. Тугал,яагаад зэд улаан болообши? Ургаха наранаар түрэхэн хадаа.

4.Унаган,яагаад хилэн хара болообши? Харанхы һүни түрэхэн хадаа.

5. Ботогон,яагаад алтан шаргал болообши ? Шара губида түрөө хада

8 хэшээл

Резерв